

даних про злочинну діяльність, що мають інформаційно-пізнавальну спрямованість і дозволяють здійснювати ретроспективне та перспективне моделювання злочинної діяльності, що розслідується, прогнозування її розвитку і, відповідно, планування ходу подальшого розслідування. Тому, з урахуванням особливостей зазначеної категорії злочинів, в їх криміналістичній характеристиці доцільно визначити зв'язок між її окремими елементами, що дозволить визначити оптимальні шляхи пошуку та викриття злочинців.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-266-4/20>

ПРАВО ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПРИРОДА ТА СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ

Поварчук Н. С.

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії 2 курсу
заочної форми навчання спеціальності 081 – Право
кафедри державно-правових дисциплін
факультету права та економіки
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій призвів до появи цілого комплексу специфічних правовідносин, які вимагали спеціального правового регулювання, що, в свою чергу, обумовило появу так званого ІТ-права, чи права інформаційних технологій.

Питаннями теорії права інформаційних технологій займалися вітчизняні і зарубіжні вчені, зокрема Т. Бачинський, Д. Гетьманцев, Б. Кормич, В. Кравчук, О. Марценюк, К. Пестова, О. Сімсон, Є. Харитонов, О. Харитонова, О. Яворська та інші. Проте наразі в сучасній юридичній науці відсутній єдиний підхід до визначення сутності права інформаційних технологій, що й зумовило актуальність дослідження.

Все це визначило мету даного дослідження, котра полягає в здійсненні комплексного аналізу основних підходів до статусу права інформаційних технологій.

Як вказує О. Сімсон, ІТ-право – не штучний феномен, а закономірний результат розвитку економічних відносин, котрі виникають, змінюються та припиняються в сфері інформаційних технологій. До недавнього часу

наукове співтовариство скептично реагувало на перспективи ІТ-права як галузі, відстоюючи позиції, що ІТ-відносини не утворюють самостійного предмета правового регулювання, а поява ІТ-права прирівнювалась до появи абсурдних «трамвайно-тролейбусного», «лазнево-прального» та «бакалійно-гастрономічного» права. Разом з тим, специфічний характер ІТ-відносин на сьогоднішній день є загальновизнаним фактом, а тому необхідність в відповідному правовому регулюванні на даний момент мало в кого викликає заперечення. Приймаючи до уваги, окрім специфіки, властиві загальні ознаки відносин в ІТ-сфері, а також широкий спектр об'єктів, відносно яких ці відносини складаються, виділення ІТ-права (як сукупності правових норм, що регулюють суспільні відносини в сфері інформаційних технологій) в окрему галузь права виглядає доволі обґрунтованим [11, с. 183].

Останнім часом в юридичній літературі ІТ-право розглядають як невід'ємну частину інформаційного права або навіть ототожнюють з останнім. При цьому звертає на себе увагу той факт, що одні й ті ж самі проблеми досліджуються в працях з інформаційного та з ІТ-права, з тією лише різницею, що в більш давніх публікаціях використовується термін «інформаційне право», а в публікаціях останніх 10-15 років використовується термін «право інформаційних технологій» чи «ІТ-право», тобто є більш сучасною варіацією терміну «інформаційне право».

Серед різноманіття думок, що висловлюються в науковій літературі право інформаційних технологій розглядається як: комплексна галузь права; як самостійна галузь права; як галузь законодавства; як концепт. Розглянемо кожну зі згаданих позицій.

Прихильниками визнання права інформаційних технологій як комплексної галузі права виступають Т. Бачинський, Р. Калюжний, О. Марценюк та інші.

На думку Т. Бачинського, ІТ-право представляє собою «сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з правовим впорядкуванням суспільних відносин, пов'язаних зі створенням та використанням ІТ» [1, с. 3].

Відповідно до точки зору О. Марценюка: «інформаційне право України виступає самостійною комплексною галуззю національного права, що вимагає теоретичного обґрунтування окремих інститутів інформаційного права при їх комплексному застосуванні в українській правовій системі, встановлення самостійного методу інформаційного права» [7, с. 219].

Таку ж позицію займає Р. Калюжний, котрий пише, що «інформаційне право можна визначити як пограничну галузь між публічним і приватним правом. Серед складних, ієрархічних багатопорядкових підсистем, що формують українську правову систему,

інформаційне право становить комплексну міжгалузеву науку в загальній системі національного права. Через предмет суспільних відносин інформаційне право має зв'язок з іншими галузевими та міжгалузевими інститутами права, тобто відбувається агрегація інститутів з інформаційним правом» [4, с. 6].

Подібної точки зору дотримується і Г. Виноградова, котра визначає право інформаційних технологій як «галузь права, яка становить систему спеціальних правових норм, що виникають в інформаційній сфері (тобто у сфері збирання, зберігання, використання та поширення інформації). Інформаційне право є комплексною галуззю, що ґрунтується на методах публічного і приватного права та використовує при вирішенні завдань правового регулювання інформаційних відносин практично весь арсенал правових механізмів» [2, с. 14].

Комплексний характер права інформаційних технологій проявляється в тому, що багато його норм виступають одночасно нормами інших галузей права. Так, наприклад, закріплення в Конституції України право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ч. 2. ст. 34) є нормою права інформаційних технологій, оскільки спрямована на регулювання відносин по пошуку, отриманню, використанню та розповсюдженню інформацію. В той же час вона є нормою конституційного права, оскільки закріплює одне з найважливіших конституційних прав особистості.

Прихильники визнання права інформаційних технологій як комплексної галузі права оперують тим, що норми, включені в її предмет, одночасно залишаються у своїх галузях права, таких як конституційне, трудове, цивільне, фінансове, адміністративне та ін.

Варто зазначити, що існування комплексних галузей права тривалий час залишається предметом дискусій [8, 10, 13]. З погляду загальної теорії права існування комплексних галузей можливе, але із застереженням, що вести мову про такі комплексні утворення правових норм варто не щодо галузей права, а стосовно галузей законодавства [10, с. 111]. Тому більш виправданою убачається оцінка права інформаційних технологій як сукупності актів законодавства, що «регулюють ІТ-відносини, які з певною мірою умовності може іменуватися «ІТ-законодавством» [9].

Інша позиція пов'язана з уявленням права інформаційних технологій як самостійної галузі права. Серед прибічників даного підходу слід назвати Л. Коваленко.

Л. Коваленко стверджує: «інформаційне право – це галузь права, система соціальних норм, що впорядковує охоронювані державою суспільні відносини, що виникають в інформаційній сфері – сфері

створення, перетворення й використання інформації. Основний предмет правового регулювання інформаційного права – це інформаційні відносини, що виникають при здійсненні інформаційних процесів – процесів створення, збору, опрацювання, зберігання, пошуку, передачі, поширення й використання інформації [5, с. 150].

Певним аргументом на користь визнання інформаційного права як самостійної галузі права є розширення змісту спеціальності 12.00.07 (теорія управління; адміністративне право; фінансове право), за якою здійснюється присвоєння вчених звань, захист дисертацій та присудження наукових ступенів кандидата і доктора юридичних наук у червні 2003 року. З того часу до цієї спеціальності додали й інформаційне право.

Дихотомія бачення інформаційного права як галузі права та галузі законодавства спостерігається в позиції Б. Кормича. Автор надає таке визначення інформаційному праву: виокремлена група правових норм, якими регулюються суспільні відносини, що виникають з приводу встановлення режимів та параметрів суспільного обігу інформації, правового статусу, поведінки та зв'язків суб'єктів інформаційних відносин [6, с. 41]. Однак в подальшому зауважує, що сьогодні можна говорити про інформаційне право як про галузь законодавства, що об'єднує нормативно-правовий матеріал, яким регулюється відносно відособлена група суспільних відносин, застосовуючи при цьому специфічні методи регулювання [6, с. 42].

Подібної думки дотримується і Д. Гетьманцев, вважаючи, що «... на сучасному етапі може йтися не про існування інформаційного права як самостійної галузі права, а лише про існування інформаційного законодавства як галузі законодавства» [3, с. 89].

Трансформація поглядів відносно природи права інформаційних технологій продовжується, яскравим прикладом чого є позиція Є. Харитонова та О. Харитонової, котрі розглядають ІТ-право як концепт, тобто як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з правовим впорядкуванням суспільних відносин, пов'язаних зі створенням та використанням ІТ [12, с. 24]. Вчені наголошують, «що розгляд ІТ-права як концепту не заперечує «нормативного» (законодавчого) наповнення цього поняття, але позбавляє необхідності оцінювати його як систему правових норм, що утворюють галузь права, відповідні правові інститути тощо. Натомість може йтися про структуру ІТ-права, яка відображає систему нормативного наповнення цього концепту» [12, с. 24].

Саме «молодий» характер цієї галузі права детермінує наукові дискусії щодо її визнання через відсутність однозначного трактування його природи. Не можливо заперечити, що інформаційні

правовідносини, що складають предмет права інформаційних технологій, мають певний ступінь своєрідності, питому вагу з-поміж інших суспільних правовідносин та норми, що їх урегульовують потребують диференціації.

Література:

1. Бачинський Т. Основи ІТ-права: посібник. К.: Юрінком Інтер, 2020. 244 с.
2. Виноградова Г.В. Інформаційне право України: Навч. посібник. К.: МАУП, 2006. 144 с.
3. Гетманцев Д. До питання про інформаційне право як самостійну галузь права України. *Підприємство, господарство і право*. 2007. 3. С. 88-91.
4. Калюжний Р., Марценюк А. Предмет та методи інформаційного права. *Правова інформатика*. 2008. № 3. С. 5-9.
5. Коваленко Л. П. Інформаційне право в Україні. *Проблеми законності*. 2012. № 119. С. 148-156.
6. Кормич Б. А. Інформаційне право : Підручник. Х. :БУРУН і К, 2011. 334 с.
7. Марценюк О. Г. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 266 с.
8. Миколенко А. Чи існують комплексні галузі права? *Правова держава*. 2003. № 6. С. 203-206.
9. Пестова К., Кравчук В. ІТ-законодавство: проблеми, пріоритети та напрями розвитку. *ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: Науково-практична конференція (НУ «Львівська політехніка» 2016)*, 2016. С. 126-132.
10. Саннікова М.В. До питання комплексних утворень у системі права України (на прикладі аграрного права). *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип.. 27. С. 104-116. (12)
11. Сімсон О. ІТ-право V. Інформаційного права: на зламі епох. *ІТ-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: II Науково-практична конференція (НУ «Львівська політехніка» 2017)*, 2017. С. 180-187.
12. Харитонов Є., Харитонova О. ІТ-право у системі права України. *Право України*. 2018. № 1. С. 18-29.
13. Хряпченко В. Від критеріїв поділу системи права на галузі до комплексних галузей права. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 307-312.